

ХУСУСИЙ МУЛКЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАНИШИ

Мақолада хусусий мулкчиликни ривожлантиришнинг давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштиришнинг назарий-услубий асослари тадқиқ этилган.

Калим сўзлар: бозор муносабатлари, иқтисодийни либераллаштириш, мулкчилик муносабатлари, хусусий мулк, давлат мулки монополизми, мулкдорлар синфи.

В статье исследованы теоретико-методологические основы совершенствования системы государственной поддержки развития частной собственности.

Ключевые слова: рыночные отношения, либерализация экономики, имущественные отношения, частная собственность, монополия государственной собственности, класс собственников.

The article investigated the theoretical-methodological bases for improving the system of state support for the development of private property.

Key words: market relations, liberalization of the economy, property relations, private property, monopoly of state property, class of proprietors.

Маълумки, бозор муносабатларига асосланган жамиятни барпо этишнинг асосий шарти давлат мулкни хусусийлаштириш, кўп укладли иқтисодийни вужудга келтириш, ишлаб чиқарувчи корхоналар ўртасида рақобатлашиш учун зарур шарт-шароитлар яратиш ҳамда мулкдорлар синфини шакллантиришдан иборат. Бунда асосийси мулкчиликда давлат секторининг салмоғи анча юқори бўлган мамлакатларда бу мулкнинг маълум қисмини давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш масаласини ҳал қилишдир. Шунга кўра, Ўзбекистонда иқтисодий ислохотларнинг биринчи босқичидаёқ мулкчиликнинг ҳамма шакллари тенг ҳуқуқли еканлиги конституцион тарзда эътироф этилди ва давлат мулки монополизминини тугатиш ҳамда бу мулкни хусусийлаштириш ҳисобига кўп укладли иқтисодийни реал шакллантириш вазифаси қўйилди. Аввало мулкчиликнинг турли шакллари қарор топиши учун тенг ҳуқуқий нормалар ва амал қилиш механизмлари яратилди. Яъни, Ўзбекистонда ҳам мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришга муҳим аҳамият касб етувчи жараён сифатида қаралиб, «Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида»ги Қонун қабул қилинди.

Таъкидлаш жоизки, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш хусусийлаштиришга қараганда анча кенг тушунча. Хусусийлаштириш - давлат мулкига егалик ҳуқуқининг давлатдан хусусий шахсларга ўтишидир. Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш хусусийлаштиришдан ташқари, бу мулк ҳисобидан бошқа нодавлат мулк шакллари вужудга келтиришни ҳам кўзда тутди. Яъни, давлат корхоналарини ва ташкилотларини жамоа, ижара

корхоналарига, акциядорлик жамиятларига, масъулияти чекланган жамиятларга, давлатга қарашли мулк бўлмайдиган бошқа корхоналар ва ташкilotларга айлантиришдир.

Ўзбекистон Республикасида иқтисодийни либераллаштиришнинг муҳим йўналишларидан бири иқтисодийда хусусий секторни ривожлантириш, мулкдорлар синфини яратиш, кичик бизнес ривожланишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлашдир[1]. Бу соҳада мамлакатимизда қатор ижобий натижаларга еришилди. Хусусан, сўнгги йилларда мамлакатимизда тадбиркорликни ривожлантиришнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш борасида қатор қатор меъриёв-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 октябрдаги ПФ-4848-сон «Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора тадбирлар тўғрисида»ги фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 июндаги «Бизнеснинг қонуний манфаатлари давлат томонидан муҳофаза қилиниши ва тадбиркорлик фаолиятини янада ривожлантириш тизимини тубдан такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-5087-сонли фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 майдаги «Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили институтини таъсис этиш тўғрисида»ги ПФ-5037-сонли фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 1 февралдаги «Тадбиркорлик субъектларига давлат хизматларини кўрсатиш механизмларини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2750-сон қарори ана шулар жумласидандир.

Ўзбекистонда кичик бизнесни ривожлантиришга иқтисодий сиёсатнинг муҳим йўналишларидан бири сифатида алоҳида ётибор қаратиб келинмоқда. Мамлакат Президенти томонидан кичик бизнес иқтисодийнинг уч асосий масаласини ҳал этиши зарурлиги белгилаб берилган.

Биринчидан, яқин вақт ичида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари мамлакат ялпи ички маҳсулотининг асосий ҳажмини ишлаб чиқариши керак.

Иккинчидан, улар аҳоли бандлиги ва даромадлари ўсишининг энг муҳим манбаи бўлиши зарур.

Учинчи масала – мулкдорлар синфини мамлакатдаги сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий барқарорликни таъминловчи асосий куч сифатида шакллантириш зарур. Бу мақсадга еришиш учун энг аввало кўп укладли иқтисодийни яратиш, ўрта мулкдорлар синфини шакллантиришга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилди.

Ўзбекистон Республикаси Хусусийлаштирилган корхоналарга кўмаклашиш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитасининг маълумотида кўра, 2018 йилнинг январь-декабрь ойларида 835 та (дастур

доирасидаги ва дастурдан ташқари объектларни қўшган ҳолда) корхона ва объектлар (кейинги ўринларда - объектлар) хусусийлаштирилди.

Ҳисобот даврида энг кўп хусусийлаштирилган объектлар сони Тошкент вилоятида 133 та (жами республика бўйича хусусийлаштирилган объектлар умумий сонининг 15,9 %), Фарғона вилоятида – 84 та (10,1 %), Қорақалпоғистон Республикасида – 74 та (8,9 %), Сурхондарё вилоятида – 73 та (8,7 %), Қашқадарё вилоятида 69 та (8,2 %), Андижон вилоятида – 66 та (8,0%)ни ташкил этди.

1-расм. 2018 йилнинг январь-декабрида вазирлик ва идоралар кесимида хусусийлаштирилган давлат объектларининг таркиби (жамига нисбатан %да)[3]

Хусусийлаштирилган давлат мулки объектлари таркибида энг кўп улуш маҳаллий ҳокимиятларга 683 та объект (республика бўйича жами хусусийлаштирилган объектларнинг 81,8 %), Соғлиқни сақлаш вазирлиги – 72 та объект (8,6 %), Халқ таълими вазирлиги – 13 та объект (1,6 %), Қишлоқ хўжалиги вазирлиги – 13 та объект (1,6 %) ва “Навоий кон металлургия комбинати” ДК – 12 та объект (1,4 %) тўғри келади.

Иқтисодиётнинг барча тармоқ ва соҳаларида мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнлари босқичма-босқич амалга оширилди. Иқтисоди ривожланган мамлакатлар тажрибаси далолат берадики, аҳоли турмуш даражасининг доимий равишда юқори бўлишига, аввало, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ривожлантириш орқали еришиб келинмоқда.

Мамлакатимизни модернизация қилиш ва иқтисодиётни янада еркинлаштириш шароитида олиб борилган ислохотлар натижасида, 2018 йил 1 январ ҳолатига, республика бўйича рўйхатдан ўтган корхоналар ва ташкилотлар сони (фермер ва деҳқон хўжаликларидан ташқари) 285,3 мингтани ташкил етиб, бу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан 2,5 фоизга ошди.

Ушбу корхоналарнинг асосий қисми, 56,5 мингтаси Тошкент шаҳрига, 29 мингтаси Тошкент, 27,7 мингтаси Андижон, 23,8 мингтаси Фарғона, 21,0 мингтаси Самарқанд, 20,2 мингтаси Наманган, 18,9 мингтаси Қашқадарё вилоятларига ва 13,7 мингтаси Қорақалпоғистон Республикасига тўғри келади.

Шунингдек, Республикамизда 2018 йил 1 январ ҳолатига ташкилий-ҳуқуқий шакллари таснифлагичи бўйича фаолият юритаётган тижорат корхоналарининг умумий сони (фермер ва деҳқон хўжаликларидан ташқари) 213089 тани ташкил қилди. Ушбу фаолият юритаётган тижорат корхоналарининг 57,0 фоизини масъулияти чекланган жамиятлар, 33,2 фоизини хусусий корхоналар, 3,9 фоизини оилавий корхоналар, 1,1 фоизини унитар корхоналар, 0,3 фоизини акциядорлик жамиятлари ҳамда 4,5 фоизини бошқа ташкилий-ҳуқуқий шакллардаги корхоналар ташкил етади.

2018 йил 1 январ ҳолатига республикада фаолият кўрсатаётган йирик тижорат корхоналари сони (фермер ва деҳқон хўжаликларидан ташқари) 2302 тани ташкил етди. Иқтисодий фаолият турлари кесимида мазкур корхоналар ва ташкилотларнинг 101 таси қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжаликлари, 542 таси саноат, 292 таси қурилиш, 513 таси савдо, 217 таси ташиш ва сақлаш, 86 таси яшаш ва овқатланиш хизматлари, 34 таси ахборот ва алоқа, 125 таси соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар кўрсатиш ҳамда 392 таси бошқа фаолият турлари ҳиссасига тўғри келади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев томонидан қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонида олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама ва жадал ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ҳамда ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш бўйича устувор йўналишларни амалга ошириш мақсадида 2017 — 2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тасдиқланди. Ушбу Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари алоҳида муҳим ўрин эгаллайди.

Иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг асосида албатта таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш масаласи туради.

Мамлакатимизда иқтисодиётни модернизациялаш ва чуқур таркибий ўзгаришларни амалга оширишда мулкчилик ислохотлари алоҳида аҳамиятга эга. Фикримизча, хусусий мулкчиликни ривожлантиришнинг давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштиришда қуйидагиларга еътибор қаратиш мақсадга мувофиқ:

– хусусий мулкнинг ҳуқуқ ва кафолатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш, барча турдаги тўсиқ ва чекловларни бартараф етиш, хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнес ривожига тўлиқ еркинлик бериш, “Агар халқ

бой бўлса, давлат ҳам бой ва кучли бўлади” деган принципни амалга ошириш;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кенг ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, тадбиркорлик тузилмаларининг фаолиятига давлат, назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан ноқонуний аралашувларнинг қатъий олдини олиш[2];

– мамлакатимизда ишбилармонлик муҳитини яхшилаш ҳамда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожини учун янада қулай шароитлар яратишга қаратилган чора-тадбирларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш;

– хусусий мулк, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ривожлантириш йўлидаги ғов ва тўсиқларни олиб ташлашга қаратилган чора-тадбирлар қаторида, авваламбор, хусусий тадбиркорлар учун хомашё ресурсларидан фойдаланиш механизмининг тубдан қайта кўриб чиқиш, уни янада соддалаштириш, очиқ ва ошкора бўлишини таъминлаш;

– давлат мулкни хусусийлаштиришни кенгайтириш ва унинг тартиб-таомилларини янада соддалаштириш, хўжалик юритувчи субъектларнинг низом жамғармаларида давлат иштирокини камайтириш, давлат мулки хусусийлаштирилган объектлар базасида хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш ва бошқалар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 октябрдаги «Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-4848-сонли Фармони.

2. Абулқосимов Ҳ.П. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизми. «Минтақалар рақобатбардошлигини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари» мавзусидаги илмий мақолалар тўплами. Тошкент – 2018 йил, 4-бет

3. www.stat.uz- Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси расмий ахборот сайти маълумотлари.